

ПРОФЕСІЙНИЙ ДИСКУРС: КОМУНІКАТИВНО-КОГНІТИВНИЙ ВИМІР

О. О. Борисов (Чернігів)

Професійний дискурс визначаємо як комунікацію інституційного характеру певної функціональної сфери життя соціуму [1; 2; 4]. Він є невід'ємною ознакою та підґрунтям перебігу деякої професійної діяльності. Дискурс цього типу породжується інститутами суспільства, діяльність представників яких спрямована на забезпечення його стабільного існування. Такі нескінченні, регламентовані, різноматичні взаємодії індивідів у певному етнокультурному та глобальному часо-просторі відбивають як наявність індивідуальних та колективних проблем, так, і, водночас, застосування, перш за все, комунікації як ефективного засобу їхнього розв'язання.

Професійний дискурс виформовується в сфері інституційної взаємодії, тому можливо говорити про те, що професійний дискурс є інституційним, а інституційний, у вузькому сенсі, є професійним. Подальша диференціація термінів [6, с. 109] призводить до констатації родо-видових відносин між ними. Спираючись на соціально-ситуативний критерій розмежування типів дискурсу [5, с. 235], виділяємо наступні підтипи інституційного дискурсу, які є професійними за своєю суттю [2, с. 33]: науковий, педагогічний, юридичний, рекламний, військовий, інтернет-дискурс, дискурс мас-медіа тощо. У свою чергу, очевидним є те, що й ці терміни є гіперонімічними до низки гіпонімічних реалізацій різної глибини конкретизації. Останні оформлюються мовленнєвими жанрами, зокрема специфічними, тобто притаманними лише тій чи іншій галузі знання. Так, науковий дискурс складається з апіорного (дискурс логіки та математики) та апостеріорного (дискурс емпіричних наук). Апостеріорний дискурс поділяється на фізичний, хімічний, біологічний та соціокультурний; у свою чергу, наприклад, біологічний складається з антропологічного,

ботанічного та зоологічного [3, с. 23]. Відповідно до ситуації учасниками обирається той чи інший жанр усного чи писемного мовлення, який виформовує процес комунікативної взаємодії – розмова, бесіда, дискусія, суперечка, полеміка, звіт, доповідь тощо.

Ми визначаємо професійний дискурс як дискурс фахівців певної галузі життєдіяльності суспільства, спрямованого на виконання теоретичних або практичних завдань різного ступеня складності [див., напр., 2, с. 33]. Визнаючи факт того, що носієм знань та навичок певного роду занять може бути лише один з комунікантів, який вступає в контакт з «непрофесіоналом/-ами» [1, с. 146; 7, с. 119], окреслимо два типи реалізованих у дискурсі соціальних відносин: 1) «горизонтальних» (симетричних / рівноправних): мовці є виконавцями ролей «експерт-експерт»; 2) «вертикальних» (асиметричних / нерівноправних): індивіди характеризуються соціальними ролями «експерт-неексперт». Відзначимо, що пара ролей може актуалізуватися як під час формальної, так і неформальної інтеракції, що збагачує комунікативний процес додатковими смислами, адже відбувається взаємодія інституційного та персонального дискурсів.

Осмислення феномену «професійний дискурс» дозволяє виділити такі його конститутивні ознаки: 1) деяка інституційно задана сфера трудової діяльності; 2) наявність комунікантів, один з яких, як мінімум, є обов'язковим носієм професійного знання, певних вмінь та навичок, які усвідомлюють статусно-рольові ознаки один одного, реалізованих зокрема в елементах самопрезентації себе як спеціаліста/-ів; 3) форма (усна / писемна / (друкована / електронна)), види (переважно монологічне / діалогічне) та жанри комунікації; 4) загальна для мовців мета (у кооперативній взаємодії) теоретичного або прикладного характеру, яка відбиває наявність проблеми; 5) специфічна лексика (термінологія, професіоналізми), граматики повідомлення, які відтворюють поняттєвий інструментарій галузі у типовому синтаксисі та, разом із невербалікою, оформлюють інтерактивний простір;

б) комунікативні стратегії та тактики як глобальні та локальні способи втілення інтенційної складової комунікації; 7) раціонально (емоційно)-оцінні судження; 8) національно-ціннісні домінанти (правила етикету, традиції, ритуали, стереотипи тощо) [1–5]. Система цих компонентів дозволяє поглянути на професійний дискурс як вид соціальної практики, адже всі вони зводяться до трьох типових критеріїв її виокремлення: матеріал, значення та компетенція [6, с. 112].

У лінгвокогнітивному ракурсі професійний дискурс набуває конкретних вербальних і невербальних форм та стратегічно спрямовується низкою (наявних у свідомості комунікантів у тій чи іншій кількості, у тому чи іншому семантичному обсязі) тематичних макро- та мікроконцептів, які відносяться до деякої інтеріоризованої професійно-предметної сфери взаємодії та її різновидів (субсфер). Когнітивні структури мовців містять спеціальні знання декларативного та процедурного характеру про предмет обговорення, проблему, оцінки, вже наявні теоретичні та практичні шляхи розв'язання подібної проблеми, та способи (норми, правила, стереотипи тощо) поведіння в ситуації інституційної інтеракції. Вони є когнітивним підґрунтям пошуку необхідного (правильного / ефективного) рішення. Внутрішнє мовлення, яке відбиває мисленнєві процеси комунікантів, під час яких задіюються відповідні структури знання, продукує різноманітні варіанти можливого рішення, які обираються, обговорюються та коректуються партнерами у зовнішніх професійно-орієнтованих різножанрових дискурсивних практиках.

Література

1. Бейлисон Л. С. Профессиональный дискурс как предмет лингвистического изучения // Вестник Волгоградского университета. Серия 2. Языкознание. 2009. № 1 (9). С. 145–149.
2. Голованова Е. И. Профессиональный дискурс, субдискурс, жанр профессиональной коммуникации: соотношение понятий // Вестник Челябинского государственного

- университета. 2013. № 1 (292). Филология. Искусствоведение. Вып. 73. С. 32–35.
3. Кротков Е. А., Зуев К. А. Проблема типов научного дискурса // Гуманитарные науки. 2012. № 4(8). С. 16–26.
 4. Шаніна О. С. Медичний дискурс: комунікативно-прагматичний і сугестивний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2015. 19 с.
 5. Шевченко І. С., Морозова О. І. Проблеми типології дискурсу // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : монографія / під загальн. ред. І. С. Шевченко. Харків : Константа, 2005. С. 233–237.
 6. Irimiea S. Professional Discourse as Social Practice // European Journal of Interdisciplinary Studies. 2017. V.9. N1. P. 108–119.